

LEDA

LEKSIKOGRAFER
I DANMARK

LEDA-Nyt nr. 72 – november 2021

ISSN 1603-7006

Redigeret af Asgerd Gudiksen og Malene Ullerlund Madsen

Meddelelser fra bestyrelsen	s. 2
Indkaldelse til medlemsmøde	s. 3
Referat af generalforsamlingen 2021	s. 4
Årsberetning 2020-2021 (fremlagt på generalforsamlingen)	s. 6
Birgit Eggert & Bo Nissen Knudsen: Fornavne og relationer. Et nyt dansk personnavneleksikon	s. 8
Lars Trap-Jensen:	s.15
Kjeld Kristensen: <i>frigid</i> – et kontroversielt ord i Den Danske Ordbog	s. 22
Henrik Køhler Simonsen: Udsat, virtuel, upersonlig og monologisk	s. 24
Kend din leksikograf	s. 26
Nye ordbogsudgivelser 2019– 2021	s. 30
Kort nyt fra den leksikografiske verden	s. 31

Medlemsmøde

Besøg på lex.dk

Onsdag den 1. december 2021 kl. 15

Fiolstræde 31-33

1171 København K

Tilmelding nødvendig. Send en mail til gudik@hum.ku.dk.

Frist for tilmelding den 28. november

Meddelelser fra bestyrelsen

Imellem hvert nyhedsbrev lægges nyheder på vores hjemmeside: <http://leksikografer.dk>.

LEDA-Nyt udgives af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) og udkommer to gange om året. LEDA-Nyt udsendes fast til LEDA's medlemmer, og ældre numre af tidsskriftet kan desuden downloades fra LEDA's hjemmeside (www.leksikografer.dk).

Bidrag til næste nyhedsbrev sendes til formanden senest 1. februar 2022

Dette nummer er redigeret af Asgerd Gudiksen og Malene Ullerlund Madsen

LEDA er en forening der fungerer som forum for praktisk og videnskabeligt ordbogsarbejde og ledes af en bestyrelse, som frem til næste generalforsamling består af:

Asgerd Gudiksen (Ømålsordbogen, NorS, Københavns Universitet), formand, gudik@hum.ku.dk

Ida Elisabeth Mørch (Dansk Sprognævn), kasserer, moerch@dsn.dk

Malene Ullerlund Madsen (Ordbogen A/S), mum@ordbogen.com

Patrick Leroyer (Center for leksikografi, Aarhus Universitet), pl@cc.au.dk

Jonas Jensen (DSL), jj@dsl.dk

Susanne Lervad (Center for Tekstilforskning, Saxo, Københavns Universitet), npf698@hum.ku.dk

Henrik Køhler Simonsen (MSC, Copenhagen Business School), hks.msc@cbs.dk

CVR: 37588997

Kontingent for medlemskab af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) 150,- DKK

Kontingentet kan indbetales via netbank: reg.nr. 5301 konto 0275666.

Henvendelse vedrørende indmeldelse og adresseændring sker til foreningens kasserer. Øvrige henvendelser rettes til formanden.

Medlemsmøde

Besøg på lex.dk

I dag er det i stor udstrækning nettet, der er det offentlige rum, vi lærer i, læser i og debatterer i. Gode og frit tilgængelige digitale videnskilder er afgørende for, at nettet ikke bliver et ekkokammer, hvor det er vanskeligt at finde og spore ophavet til fakta.

Lex.dk er en fælles digital platform for autoritativ viden (<https://lex.dk/>), hvis hovedindhold består af Den Store Danske og Trap Danmark; en opdateret og troværdig kilde til at forstå Danmark og verden. Lex.dk giver elever i folkeskolen og gymnasiet samt studerende og alle danskere et fælles udgangspunkt for den demokratiske samtale. Kvalificeret, forskningsbaseret viden formidlet, så en 15-årig kan og vil læse det. Sitet bruges gennemsnitligt af flere end 1,2 millioner danskere hver måned og er særligt kendt af de unge under 29 år, hvor sitet også nyder en meget høj grad af tillid.

Vi vil gerne give jer et mere detaljeret billede af lex.dk og de udfordringer, vi står overfor. Og vi vil gerne præsentere lex.dk, hvordan sitet bruges, og hvordan vi arbejder med indholdet.

Onsdag d. 1. december kl. 15

Fiolstræde 31-33
1171 København K

Tilmelding nødvendig. Send en mail til gudik@hum.ku.dk.
Frist for tilmelding den 28. november

Referat af LEDAs generalforsamling 21. april 2021 kl. 17.00.

Generalforsamlingen blev afholdt på Zoom. I alt 15 deltog i generalforsamlingen.

Ordstyrer: Henrik Lorentzen

Referent: Malene Ullerlund Madsen

Dagsorden ifølge vedtægterne:

1. Valg af dirigent og referent.
2. Formanden aflægger beretning.
3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab.
4. Fastsættelse af kontingent.
5. Valg af to bestyrelsesmedlemmer og en suppleant. På valg er bestyrelsesmedlemmerne Ida Elisabeth Mørch (indvalgt 2017), Malene Ullerlund Madsen (indvalgt 2019) samt suppleant Henrik Køhler Simonsen (indvalgt 2020, ekstraordinært for ét år).
6. Valg af revisor og revisorsuppleant. På valg er Christian Becker-Christensen og Anita Ågerup Jervelund.
7. Eventuelt.

Ad 2. Formandens beretning

Formanden fortalte at der siden sidste generalforsamling har været afholdt to medlemsmøder, i december ved Pär Nilsson fra SAOB og her i april ved Birgit Eggert og Bo Nissen Knudsen fra Navneforskning, KU. Til efteråret kan der forhåbentlig afholdes et foredrag om kontroversielle ord i Den Danske Ordbog ved Lars Trap-Jensen og Sanni Nimb, som på grund af corona blev aflyst i foråret 2020. Vi håber også at kunne tage på en udflugt senere på året, evt. med besøg hos Ordbogen.com i Odense og Sprognævnet i Bogense. Det blev foreslået at der arrangeres fælleskørsel i form af en lejet bus.

LEDA-Nyt er udkommet to gange i perioden, men i lidt kortere udgaver end vanligt, da der kun har været få foredrag og konferencer at rapportere fra. Formanden opfordrede medlemmerne til at henvende sig hvis de ville bidrage med en beretning fra en af sommerens konferencer.

Ad 3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab

Kassereren havde rundsendt regnskabet på forhånd (sammen med formandens beretning, afsendt af Asgerd den 16. april 2021). Ida opsummerede kort. Medlemstallet er stabilt (cirka 60 medlemmer). Lavere gebyrer efter bankskifte og få udgifter på grund af digitale medlemsmøder har givet et overskud, og Ida vurderede at der godt kunne være luft i budgettet til en udflugtsbus.

Ad 4. Fastsættelse af kontingent

Bestyrelsen havde foreslået at 2021 bliver kontingentfrit år da der ikke har været udgifter til medlemsmøder, og at kontingentfriheden også at skulle gælde for personer der melder sig ind i foreningen i 2021. Begge dele blev vedtaget.

Lars Trap-Jensen stillede et supplerende forslag om at nye medlemmer generelt kunne få det første års medlemskab gratis. Bestyrelsen vil tage forslaget op på det kommende bestyrelsesmøde.

Ad 5. Valg til bestyrelsen

Ida Elisabeth Mørch, Malene Ullerlund Madsen og suppleant Henrik Køhler Simonsen var villige til genvalg og blev alle genvalgt. (Henrik Køhler Simonsen denne gang for to år). Bestyrelsen omfatter således ind til næste generalforsamling: Asgerd Gudiksen (formand), Ida Elisabeth Mørch (kasserer), Patrick Leroyer, Malene Ullerlund Madsen, Jonas Jensen og suppleanterne Susanne Lervad og Henrik Køhler Simonsen.

Ad. 6. Valg af revisor og revisorsuppleant

Revisor og revisorsuppleant blev begge genvalgt (hhv. Christian Becker-Christensen og Anita Ågerup Jervelund).

Ad 7. Eventuelt

Formanden nævner at der afholdes (formodentlig virtuelle) konferencer over sommeren, og spørger om nogen er interesserede i at bidrage med indlæg til næste nummer af LEDA-Nyt med beretninger derfra. Susanne Lervad melder sig til at berette fra dette års Nordterm som afholdes i juni.

Henrik Lorentzen spørger til hvilke medlemsmøder der er i støbeskeen, og bestyrelsen svarer at der er en liste med mere eller mindre løse ideer, blandt andet virksomhedsbesøg i Odense og besøg på lex.dk og Dansk Lægemiddelinformation A/S.

Snakken går om de nye muligheder corona har åbnet for, fx for at deltage virtuelt i konferencer man ellers ikke havde kunnet deltage i. De digitale medlemsmøder i LEDA har også gjort det nemmere at deltage for medlemmer der normalt må rejse langt. Det foreslås at vi i fremtiden kan gøre nogle af medlemsmøderne digitale, eller at man både kan deltage fysisk og via Zoom. Der er blandede erfaringer med den slags møder, men med en ekstra ordstyrer kan det måske fungere. Der er enighed om at vi kan prøve det af.

Årsberetning for LEDA for året 2020-2021 ved formanden

Medlemsmøder

Der har været afholdt to almindelige medlemsmøder siden sidste generalforsamling.

Den 2. december 2020 holdt Pär Nilsson (SAOB) foredraget *SAOB - nu och i framtiden* hvor han præsenterede arbejdet med ordbogen og diskuterede deres planer for den revidering af ordbogen der vil gå i gang for alvor når sidste bind udkommer om få år. Foredraget har dannet grundlag for en artikel i LEDA-Nyt 71.

Den 21. april – i dag – har Birgit Eggert og Bo Nissen Knudsen (Navneforskning, KU) i foredraget *Fornavne og relationer. Et nyt dansk personnavneleksikon* fremlagt og diskuteret principperne for den ordbog der er under udarbejdelse på Navneforskning, KU.

I foråret 2020 var der planlagt et foredrag om *Kontroversielle ord i Den Danske Ordbog før og nu* ved Sanni Nimb & Lars Trap-Jensen. Det blev aflyst på grund af corona, men vi regner med at gennemføre arrangementet til efteråret. De leksikografiske udflugter der blev foreslået ved generalforsamlingerne i 2019 og 2020, vil vi stadig meget gerne gennemføre. Forhåbentlig bliver det muligt med en udflugt til efteråret.

Bestyrelsesmøder

Bestyrelsen har i det forløbne år holdt tre bestyrelsesmøder: den 7. oktober, den 18. januar og den 25. marts. Møderne har alle været afholdt på Zoom. Emnerne har været de sædvanlige: medlemsmøder, LEDA-Nyt og hjemmesiden – plus praktiske overvejelser om hvordan et LEDA-møde kunne afholdes på Zoom.

Generalforsamling 2020

Den årlige generalforsamling 2020 blev afholdt d. 27. maj. Det var foreningens første digitalt afholdte møde nogensinde, og den forsinkede afholdelse af generalforsamlingen skyldtes at vi først hen på foråret kunne se det som en mulighed. Ved generalforsamlingen afgik Nicolai Hartvig Sørensen. I stedet overgik Jonas Jensen fra at være suppleant til at være ordinært bestyrelsesmedlem. Henrik Køhler Simonsen blev valgt som suppleant i stedet for Jonas, og Asgerd Gudiksen, Patrick Leroyer og Susanne Lervad blev genvalgt. Bestyrelsen har i perioden 2020-2021 således bestået af Asgerd Gudiksen, Malene Ullerlund Madsen, Patrick Leroyer, Ida Elisabeth Mørch, Jonas Jensen, Susanne Lervad og Henrik Køhler Simonsen.

Revisor og revisorsuppleant har været Christian Becker-Christensen og Anita Ågerup Jervelund, der blev ligeledes genvalgt ved generalforsamlingen i 2019.

LEDA-Nyt

LEDA-Nyt er udkommet to gange i perioden, nr. 70 i november 2020 (19 sider) og nr. 71 i marts 2021 (16 sider). I år har foruden formanden Patrick Leroyer og Malene Ullerlund Madsen deltaget i redigeringen. Nr. 70 og 71 er lidt kortere end numrene har været de senere år. Det skyldes at der kun har været afholdt få foredrag i LEDA, og konferencer at rapportere fra har der ikke været nogen af. Især var udsigterne for nr. 70 noget dystre, men to medlemmer var så venlige at komme os til hjælp med artikler. Og vi modtager stadig gerne bidrag på 2-6 sider om leksikografiske emner, herunder meget gerne konferencerapporter. Også bidrag til *Kort nyt fra den leksikografiske verden* er velkomne. Længden på miniartikler til *Kort nyt* er på ca. 200 ord. Hvis nogen kunne tænke sig at indsende en artikel, vil det være fint at kontakte formanden inden fristen.

Hjemmeside

LEDA har som bekendt også en hjemmeside og Facebook. Her annonceres medlemsmøderne, og der lægges også oplysninger op om leksikografiske konferencer og andre relevante begivenheder. Vi er jo naturligvis glade for tip om arrangementer der har interesse for foreningens medlemmer – og også glade for at de der er på Facebook, husker at ”like” oplagene så de slår bedre igennem. Malene Ullerlund Madsen står for arbejdet med hjemmeside og Facebook.

Fornavne og relationer. Et nyt dansk personnavneleksikon

Birgit Eggert og Bo Nissen Knudsen

Dansk Navneleksikon er et igangværende projekt som etablerer et web-leksikon med danske personnavne. Den første udgave af leksikonet inkluderer data om betydning og oprindelse for de hyppigste fornavne i Danmark i dag og bliver efter planen tilgængelig på ordnet.dk i 2021. Danske personnavne oprinder i mange forskellige sprog og er kommet til Danmark i forskellige kultursammenhænge og tidsperioder. Dermed har hvert enkelt navn sin egen plads i navnehistorien, men samtidig hænger navnene også sammen med hensyn til oprindelse og dannelsesmåde. I leksikonet udnytter vi relationerne mellem navne og navneformer til at overskueliggøre deres udvikling og indbyrdes sammenhæng. I det følgende belyser vi leksikonets indhold, struktur og de tekniske valg som ligger bag. For mere information om leksikonets baggrund, se vores artikel i NORNA-rapporter 100 som efter planen udkommer i 2022.

Korpus

Vores mål med første udgave af leksikonet er at inkludere fornavne som er relevante for så stor en del af den nutidige danske befolkning som muligt. En skarp afgrænsning var nødvendig da der var begrænset tid til rådighed, men det var også vigtigt for os at den første udgave skulle danne et solidt grundlag at bygge videre på i senere udgaver. Derfor blev udgangspunktet til første udgave de hyppigste fornavne i databasen *Danskernes Navne* med data fra 2005. Denne database har den fordel at den som den eneste i Danmark medtager alle fornavne – ikke kun folks første fornavn. Korpus til første udgave kom til at indeholde de 1000 hyppigste kvindenavne og de 1000 hyppigste mandsnavne i *Danskernes Navne* 2005, og vi mener at disse navne i høj grad repræsenterer det som mange vil anse for at være almindelige danske fornavne. Forskellige stavevarianter i korpusset er talt med som selvstændige navne og under arbejdet er andre varianter inkluderet, ligesom enkelte navne uden for korpus er taget med for at kunne fuldstændiggøre relationerne i navnenes ”stamtræer”, så leksikonet kommer til at omfatte ca. 3000 opslag i sin første udgave.

Max *mandsnavn*

NAVNET ER EN KÆLEFORM AF Maximilian

SOM ER EN AFLEDNING AF Maximus

BESKRIVELSE

om *Maximus*:

(latinsk) "den største"

Navnet *Maximus* er oprindeligt et latinsk tilnavn svarende til adjektivet *maximus*, der betyder "den største".

[Læs mere om navnet Maximus](#)

Figur 1. Uddrag af visningen af opslaget *Max*. Betydning og oprindelse af navnet fremgår fortrinsvis under den indsatte visning af udvalgte data fra opslaget for stamnavnet *Maximus*.

Behandling af navnematerialet

Som nævnt ovenfor er leksikonets struktur tilrettelagt sådan at relationerne mellem navne og navneformer udnyttes til at forenkle arbejdet og til at synliggøre de sammenhænge der er

mellem mange navne. Helt centralt er “stamnavne”, relationer og *tags*.

Stamnavnene er det bærende element til forklaringen af navnenes betydning og oprindelse da de er øverst i leksikonets hierarki. Derfor forklares betydning og oprindelse ikke selvstændigt ved navne som relaterer til stamnavne, men der vises tilbage til stamnavnets forklaring. Eksempelvis vil man ved en søgning på *Max* se at det er en kæleform af *Maximilian* som igen er en afledning af *Maximus* – som således er stamnavn for *Max*, se figur 1. Stamnavnets form er så vidt muligt en dansk form eller i hvert fald en form der har været brugt i Danmark. Former der går længere tilbage navnehistorisk (fx hebræiske, græske, latinske, arabiske osv.), nævnes i forklaringen af stamnavnet. Blandt stavevarianter vælges den navneform som stamnavn der var hyppigst pr. 1. januar 2019 i Danmarks Statistiks *Hvor mange hedder*. Således er *Apolonia* for eksempel stamnavn for stavevarianten *Apollonia* (selvom formen med to *l*'er er tættere på *Apollon*), da der er (lidt) flere navnebærere af *Apolonia* end af *Apollonia*. Findes der ingen navnebærere med stavevarianter af stamnavnet i 2019 hos Danmarks Statistik, vælges som stamnavn den stavevariant der er hyppigst i *Danskernes navne*. Hvis der heller ingen navnebærere er her, da er det opslagsformen i DgP og dernæst et skøn.

Navnenes relationer viser tilbage til et stamnavn gennem et eller flere led. Det digitale format kræver entydighed i forhold til navnenes relationer, og det betyder at der ofte skal foretages valg om hvad der eksempelvis adskiller en stavevariant, en udvikling og en dannelse til et andet navn. Leksikonet har følgende 8 typer relationer:

- **Stavevariant af:** Stavevariation af navneformer der oprinder i samme stamnavn, og hvor udtalen af navnet er den samme. Fx er *Jakob* en stavevariant af *Jacob*, mens fx *Jakup* udtales anderledes, og derfor ikke er en stavevariant, men en anden type variant.
- **Variant af:** Variant hvor både skriveform og udtale er forskellig. Typen af variant skal angives som attribut: Hvis det er en type variant som man ikke kan beskrive nærmere, vælges blot ”variant af”, hvis det fx er en dansk, tysk, fransk eller anden national/sproglig variant af et vist navn, vælger redaktøren dette fra en liste. Eksempelvis anvender man på italiensk varianten *Massimo* af ovennævnte *Maximus*, og den vil således være angivet som en ”italiensk variant”.
- **Afledning af:** Dannelse af nyt navn ved tilføjelse af et afledningselement på en eksisterende navneform. Fx er *Jensenius* en afledning (latiniseret) af *Jens*.
- **Kæleform af:** Dækker forskellige former for kæleformer (kortformer, hypokorismer og diminutiver). Fx er *Beth* en kæleform dannet til *Elisabeth*, og *Johnny* er en kæleform af *John*.
- **Udvikling af:** Afspejler sproglig udvikling af et navn. Fx er *Jes* en udvikling af *Jens* som er en udvikling af *Johannes*.
- **Dannelse til:** bruges primært til moveringer, dvs. hvis der er tale om en mandlig eller kvindelig dannelse til et navn af det modsatte køn. Dette angives med en attribut: ’køn’. Fx er *Nicole* en kvindelig dannelse (fransk) til mandsnavnet *Nikolas*, og *Jensine* en kvindelig dannelse til mandsnavnet *Jens*.
- **Førsteled er:** Hvis navnet er sammensat af to navne, angives her det første led i sammensætningen. F.eks. *Ole* som førsteled i *Ole-Jørgen*
- **Andetled er:** Hvis navnet er sammensat af to navne, angives her det andet led i sammensætningen. F.eks. *Jørgen* som andetled i *Ole-Jørgen*

Alle opslag er tildelt et eller flere *tags* som betegner forskellige egenskaber ved netop det navn som opslaget gælder. Egenskaberne kan betegne navnets dannelsesmåde som for eksempel ”toleddet navn” og ”kæleform”, betegne semantisk kategori for de ord som danner basis for navnedannelsen, fx ”krydderibetegnelse” og ”dyrebetegnelse”, betegne kulturel oprindelse som eksempelvis ”helgennavn” og ”litterært navn”, samt betegne sproglig oprindelse som for eksempel ”arabisk navn” og ”hebraisk navn”, men kan også betegne former af navne som tilhører et bestemt sprog, fx ”polsk form” og ”dansk form”.

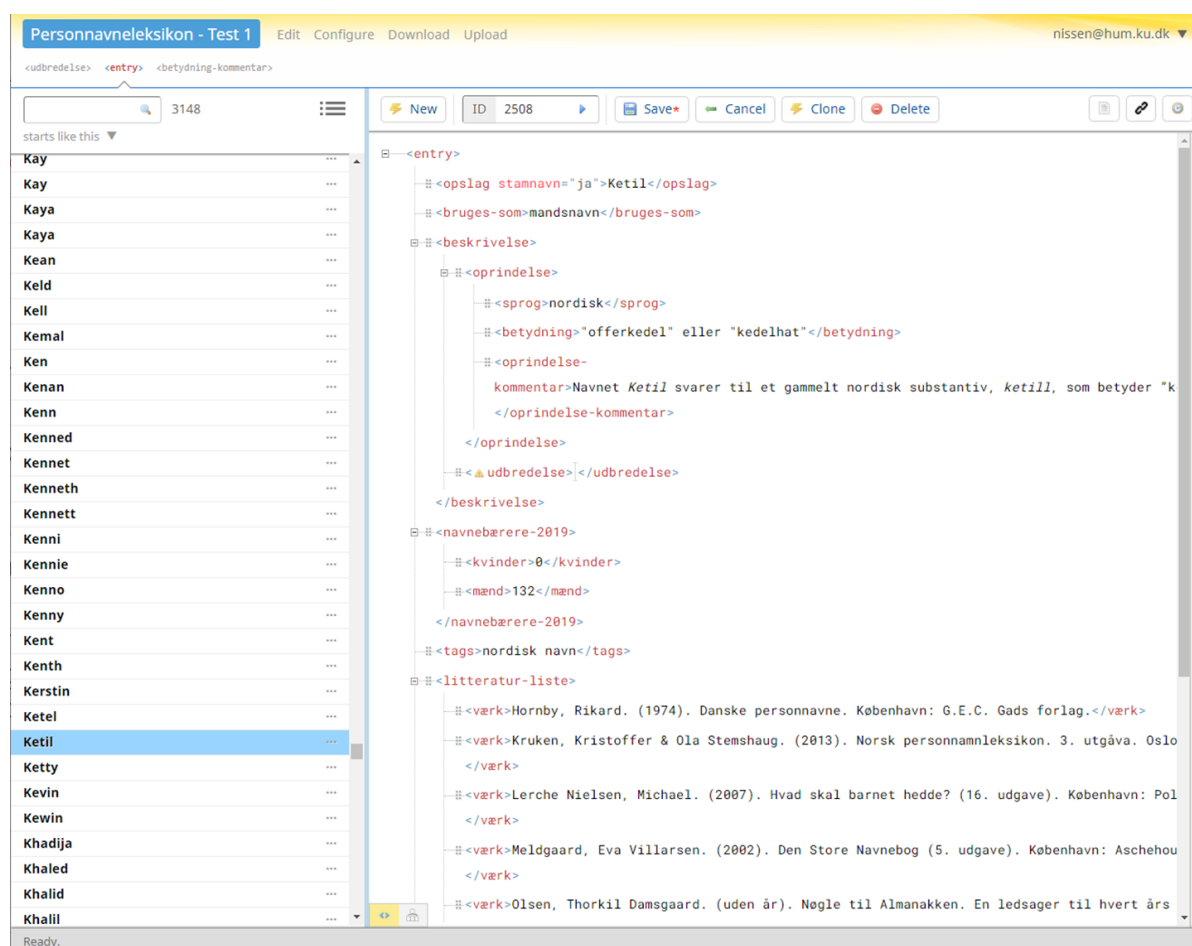
Formålet med at tilføje *tags* på denne måde er primært at tildele nuancerede oplysninger til de enkelte opslag uden tilføjelse af en forklarende tekst, men også at kunne trække navne med samme egenskaber ud til videnskabelige undersøgelser og andre formål.

Tekniske valg

Vi valgte at udarbejde leksikonet i XML-format fremfor i SQL hvilket er et valg med både fordele og ulemper. Data i XML skal konverteres til SQL for at kunne vises på ordnet.dk, men ved at bruge XML slap vi til gengæld for at skulle have kodet en brugerflade til indtastning før vi kunne gå i gang med arbejdet. De eksisterende brugerflader til redigering i XML byder til gengæld på hver deres problemer; f.eks. at de enten er svært tilgængelige eller er dyre og/eller tvivlsomt understøttede.

Som platform valgte vi at eksperimentere med www.lexonomy.eu. Det er et gratis system og relativt let at gå til, både hvad angår indtastning af data og design af skemaet – altså datastrukturen – men supporten på systemet er stærkt begrænset. Man skal selv lave manuelle backups af data, og søgemulighederne er stærkt begrænsede, hvilket i stigende grad blev ubekvemt efterhånden som datamængden steg. Desuden virker XML-element-indholdstypen ”Text with markup” ganske enkelt ikke, så man kan i praksis kun lave stærkt begrænset grafisk opmærkning af teksten (fed, kursiv m.v.) under et enkelt element, mens det ikke lader sig gøre at lave semantisk opmærkning ('navn', 'sprog', 'betydning' eller hvad man kunne forestille sig), hvilket vi dog heller ikke har gjort eller ønsket i første version af leksikonet.

Brugerflade – for brugere og redaktører

Figur 2. Screenshot fra brugerfladen på lexonomy.eu. Eksemplet viser redigering af opslaget *Ketil*.

Generelt er Lexonomy dog intuitivt og let at bruge – men brugerfladen er lidt primitiv og

rummer nogle lettere uforklarlige begrænsninger. Af uvisse årsager er det fx kun muligt at fremsøge opslag ved at søge under elementerne <udbredelse>, <entry> og <betydning-kommentar> som i *Dansk Navneleksikon* udgør 3 af 33 mulige elementer under et opslag.

Elementet <udbredelse> er endda ikke engang blandt de obligatoriske elementer, men den lille advarselstrekant som kan anes ud for elementet i figur 2, angiver bare at elementet ikke må være tomt når det er tilføjet.

Overordnet datastruktur

```

<entry>
  <opslag>
    @stamnavn
  <bruges-som>
  <relation>
    <stavevariant-af>
      @id-nr
    <variant-af>
      @id-nr
      @type
    <afledning-af>
      @id-nr
    <kæleform-af>
      @id-nr
    <udvikling-af>
      @id-nr
    <dannelse-til>
      @id-nr
      @køn
      @patronym
    <førsteled-er>
      @id-nr
    <andetled-er>
      @id-nr
  <beskrivelse>
    <oprindelse>
      <sprog>
      <betydning>
      <oprindelse-kommentar>
    <udbredelse>
    <kendte-navnebærere>
  <navnebærere-2019>
    <kvinder>
    <mænd>
  <navnebærere-2020>
    <kvinder>
    <mænd>
  <navnebærere-2021>
    <kvinder>
    <mænd>
  <navnedag>
  <tags>
  <litteratur-liste>
    <værk>
  <interne-noter>

```

Figur 3. Oversigt over mulige elementer og attributter i *Dansk Navneleksikon*.

Som nævnt ovenfor rummer et opslag i *Dansk Navneleksikon* data under op til 33 forskellige

XML-elementer og op til 12 attributter. De mulige elementer vil ikke blive beskrevet i detaljer i denne artikel, men de er oplistet i figur 3 og vil blive belyst med eksempler nedenfor. Elementer som er obligatoriske for alle opslag, er markeret med fed skrift, og attributter er angivet med @.

Ud over de elementer som er obligatoriske i alle opslag, er visse elementer betinget obligatoriske: Således skal der angives data under <prog> og <betydning> hvis – og kun hvis – man under <opslag> angiver at navnet er et stamnavn, og det er omvendt obligatorisk at angive data under <relation> hvis – og kun hvis – man under <opslag> angiver at navnet *ikke* er et stamnavn.

På dette punkt ses for øvrigt endnu en begrænsning i Lexonomy: Det er muligt at angive hvilke elementer som altid er obligatoriske, men det er ikke muligt at angive betinget obligatoriske elementer. Det er således helt op til redaktørerne at holde styr på sidstnævnte betingelser.

Visning af data

Ud af de 33 mulige elementer vises data fra langt de fleste også for slutbrugeren. Det er således kun data fra <interne-noter> som *aldrig* vises. Figur 4a giver et eksempel på hvordan de vises i den samlede slutbrugerflade for et navn som ikke er angivet som et stamnavn, og figur 4b giver et eksempel på visningen af et stamnavn.

The screenshot shows the website 'DANSK NAVNELEKSIKON' from Københavns Universitet. The entry is for 'Else' (kvindenavn). Annotations in red boxes point to specific XML elements: <opslag> points to the word 'Else'; <bruges-som> points to 'kvindenavn'; <relation> points to 'NAVNET ER EN KÆLEFORM AF Elisabeth'; <oprindelse-kommentar> points to the paragraph about the name's origin; <navnebærere-2019>, <navnebærere-2020>, and <navnebærere-2021> point to the table of bearers; <tags> points to the 'EGENSKABER' section. A yellow box highlights the 'BESKRIVELSE' section, which contains a paragraph about the name's origin and a link to 'Læs mere om navnet Elisabeth'. The right sidebar shows search results and navigation links.

ORDNET **DANSK NAVNELEKSIKON**
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Alle ordbøger ▾ Om ordnet.dk

Hjælp Nyheder Om ordbogen

Søg efter et navn 🔍

Mente du: Elie | Elke | Elsa | Ilse | Elise | Elsie

Søgeresultat

Else, kvindenavn

Alfabetisk liste >

Fritekstsøgning >

Søg i andre ordbøger >

Luk alle x

Ordnet.dk / Dansk Navneleksikon / Ordbog

Else kvindenavn ← <bruges-som>

<relation> NAVNET ER EN KÆLEFORM AF Elisabeth

BESKRIVELSE

Navnet *Else* kan være dannet parallelt med *Elsa*, men det kan muligvis også betragtes som en udvikling af *Elsa*.

om Elisabeth:
(hebraisk) "Gud er fuldkommen" eller "Gud har svoret".
Navnet *Elisabeth* er den græske form af det hebraiske navn *Elisheba* (אֱלִישֶׁבָּא), der betyder "Gud er fuldkommen" eller "Gud har svoret". I Bibelen er *Elisheba* navnet på Arons hustru, mens den græske form af navnet optræder hos Johannes Døberens moder, som er af Arons slægt.
[Læs mere om navnet Elisabeth](#)

NAVNEBÆRERE

År	Kvinder	Mænd
2019	17.678	0
2020	17.020	0
2021	16.335	0

Pr. 1. januar, brugt som første fornavn. Kilde: Danmarks Statistik

<tags> **EGENSKABER**
dansk form | kæleform

NAVNETS STAMTRÆ

Udvalgte data fra opslaget om stamnavnet – med mulighed for at klikke sig videre og se nærmere på det

Figur 4a. Visning af opslaget for ikke-stamnavnet *Else*. De obligatoriske (og betinget obligatoriske) elementer er angivet i de røde bokse, mens de valgfri er angivet i gule bokse.

ORD
NET

DANSK NAVNELEKSIKON

KØBENHAVNS UNIVERSITET

Alle ordbøger ▾ Om ordnet.dk

Ordnet.dk / Dansk Navneleksikon / Ordbog

Hjælp Nyheder Om ordbogen

Elisabeth kvindenavn

BESKRIVELSE

<prog>

(hebraisk) "Gud er fuldkommen" eller "Gud har svoret".

<oprindelse-kommentar>

Navnet *Elisabeth* er den græske form af det hebraiske navn *Elisheba* (עֲלִישֶׁבָּא), der betyder "Gud er fuldkommen" eller "Gud har svoret". I Bibelen er *Elisheba* navnet på Arons hustru, mens den græske form af navnet optræder hos Johannes Døberens moder, som er af Arons slægt.

<udbredelse>

I sin græske form *Elisabeth* er det et af de mest udbredte kristne kvindenavne. Der findes et utal af videreudviklinger og kæleformer i de forskellige sprog, for eksempel *Else*, *Lisette*, *Bettina* og *Isabella*.

<kendte-navnebærere>

Elisabeth er tillige navnet på en helgeninde, Elisabeth af Thüringen eller Elisabeth af Ungarn (1207–1231) var datter af Andreas 2. af Ungarn. Hun nærede stor omsorg for de fattige, og da hendes ægtemand døde på et korstog, blev hun uddrevet fra hoffet. Hun overgik til et liv i fattigdom og askese, mens hun tog sig af syge i Marburg.

NAVNEBÆRERE

År	Kvinder	Mænd
2019	6.407	0
2020	6.339	0
2021	6.318	0

NAVNEBÆRERE

19. november

EGENSKABER

Pr. 1. januar, brugt som første fornavn. Kilde: Danmarks Statistik

Søg efter et navn

Søgeresultat

Elisabeth, kvindenavn

Alfabetisk liste

Fritekstøgning

Søg i andre ordbøger

Figur 4b. Visning af opslaget for stamnavnet Elisabeth. Også her er obligatoriske (og betinget obligatoriske) elementer angivet med rødt, mens valgfri er angivet med gult.

Konkrete planer for de næste år

Vi håber der vil blive taget godt imod den første udgave af *Dansk Navneleksikon* når det udkommer senere på året. Og vi håber at vi på et senere tidspunkt får mulighed for at udvide leksikondelen med en kvantitativ del i version 2.0: Med et dataudtræk fra CPR med navne på alle borgere der har boet i landet siden 1967, kunne vi få mulighed for at sortere eller filtrere efter køn, tid (fødeår) og sted (fødesogn/kommune/land). Med ekstern finansiering ville vi desuden få mulighed for at generere grafer over udvikling i popularitet, kort over navnenes geografiske udbredelse m.v. Desuden håber vi på et tidspunkt at få mulighed for at vise relationer – stamtræerne – på en lidt mere overskuelig måde end de vises i første udgave.

Som det er nu – uden ekstern finansiering – må vi imidlertid holde os til en udvikling af leksikonet som kan lade sig gøre inden for vores instituts ordinære drift. Derfor kører projektet på relativt lavt blus de kommende år, faktisk er der kun afsat 1 måneds arbejdstid om året til leksikonets videreførelse i de kommende år. Derfor er den realistiske plan lige nu at første udgave offentliggøres på ordnet.dk i efteråret 2021, og at der i 2022 kommer en opdatering med fokus på de hyppigste babynavne siden 1985 og i 2023 en opdatering med de hyppigste efternavne i Danmark.

13

Litteratur:

Danskernes Navne 2005: <https://danskernesnavne.navneforskning.ku.dk/Personnavne.asp>

Danmarks Statistik, *Hvor mange hedder ...?*:

DgP = Gunnar Knudsen m.fl. (1936–1948): *Danmarks gamle personnavne* bind 1. København.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/borgere/navne/HvorMange?da>

Lexonomy: <https://www.lexonomy.eu/>

Birgit Eggert
Lektor
Arkiv for Navneforskning
NorS
Københavns Universitet

Bo Nissen Knudsen
AC-medarbejder
NorS
Københavns Universitet

Kontroversielle ord i Den Danske Ordbog – før og nu

Lars Trap-Jensen

1. Indledning

Behandlingen af mindretalsgrupper og det omgivende samfunds anerkendelse af dem er emner der fylder og har fyldt meget i den offentlige debat gennem snart lang tid. Debatten handler om historien, om fordelingen af privilegier og om magtrelationer mellem grupper i samfundet, men den handler i høj grad også om følelser – og om sprog. Om hvordan vores ordvalg afspejler vores værdier, og om hvordan ordene kan fastholde skæve og stereotype forestillinger og magtrelationer. Der er ikke tvivl om at synet på sproget (og verden) har ændret sig i løbet af den seneste generation, men som med al anden sprogudvikling har ikke alle sprogbrugere de samme erfaringer og værdier, og de ser derfor heller ikke ens på udviklingen. Når det gælder ord der bruges om menneskers identitet og tilhørsforhold, er holdningerne ofte polariserede og sprogsamfundet delt – og ordene bliver kontroversielle.

Det samme gælder i nogen grad den leksikografiske beskrivelse af de kontroversielle ord. I mange tilfælde skyldes det at ikke alle beskrivelser er opdaterede, men undertiden skyldes det også en reel forskel på hvordan ordene opfattes og bruges. For at tage et konkret eksempel: Ordet *neger* beskrives i *Den Danske Netordbog* med følgende ”leksikalske anmærkning”:

Udtrykket betragtes af nogle mennesker som nedsættende. I Norge er det norske sprogråd endda gået så vidt, at rådet har gjort ”neger” til et forbudt ord: ”Det er stygt at seie neger”, mener de. Ordet stammer dog ikke fra engelsk, fra det udskældte ”nigger”, der refererer til de afrikanske slaver, men derimod fra ”negro”, som betyder ’sort’. Flere af de afrikanske landes navne betyder netop ’De sortes land’, fx Niger og Nigeria. Denne ordbog ser ingen form for nedgørelse af en bestemt race ved at bruge ordet ”neger”. Vi ser heller ikke noget nedgørende i at købe og spise ”negerboller”. Heller ikke i at kalde disse søde lækkerier for noget sådant.

Den Danske Netordbog, ordbogen.com

Selvom ordbogen altså er opmærksom på den kontroversielle brug, regner den selv *neger* for et neutralt ord og fraråder det hverken i denne form eller i sammensatte former som *negerbolle*. Dette står i grell modsætning til den tilsvarende bemærkning i *Den Danske Ordbog* (DDO), hvor der i feltet ”Sprogbrug” er anført: ”oftest nedsættende”.

Forklaringen er nok at ords valør er vanskeligere at måle objektivt end fx ordfrekvenser eller stavemåder. Selvom DDO opfatter sig som en deskriptiv ordbog og bestræber sig på loyalt at gengive den sprogbrug redaktionen kan iagttage i det underliggende korpusmateriale, kræves der ofte mere kontekst end der normalt er tilgængeligt, for at afgøre om etniske betegnelser som eksempelvis *neger* ord skal opfattes neutralt, spøgende, nedsættende eller uformelt. I stedet må redaktøren anlægge et professionelt skøn, og her kan det være svært at tilsidesætte egne erfaringer og ens personlige vurdering af det enkelte ord. På den måde kan redaktøren blive en del af det værdipolitiske spil. Det gælder nok i almindelighed, men måske i særlig grad på dette område, at ordene ikke har samme valør for alle sprogbrugere: Hvis man er gammel nok og er vokset op med at bruge et ord neutralt, kan det være svært at acceptere at en yngre generation ser anderledes på det – og omvendt.

I løbet af de senere år har DDO været indblandet i flere regulære shitstorme: Hvem husker ikke de offentlige debatter om ord som *grønlænderstiv*, *hudfarvet* og *eskimo*? Kendetegnende for dem er at der ikke levnes plads til nuancer eller midterstandpunkter: Enten er man håbløst gammeldags, sexistisk og racistisk, eller også er man lige så håbløst politisk korrekt og eftergivende over for et hvilken som helst krænkelssesparat mindretal og går ind for censur og sprogpolti. Man skal med andre ord træde varsomt, og man skal gøre sig klart at det nok er en illusion at tro at ordene kan beskrives på en måde der stiller alle tilfreds. Tværtimod er det nemt selv at blive misbrugt og inddraget i et opgør som udkæmpes mellem andre.

Det er karakteristisk for diskussionen af kontroversielle ord at der er sket en forskydning i fokus fra afsender til modtager. Hvor man tidligere var optaget af hvad der var afsenderens intention, spørger man i dag snarere til ordenes virkning på modtageren. Det bliver med andre ord ikke taget for gode varer at sige: ”Jeg mener ikke noget nedsættende når jeg siger ”neger””. Hvad der betyder noget, er: Gør det ondt på modtageren eller tredjepart?

Kontroversielle ord udgør kun en del af det revisionsarbejde der udføres på DDO. Efterhånden er der gået 30 år siden de første artikler til ordbogen blev redigeret, og så er det naturligt at nogle af dem trænger til et serviceeftersyn: Faglige områder som undervisning, teknologi og andre dele af samfundslivet ændrer sig hurtigt både med hensyn til betegnelser og indhold, så alene dér er der et behov for opdatering hvis alle artikler skal være i overensstemmelse med aktuel sprogbrug.

Udover ordene og deres indhold ændrer også vores holdninger til sproget sig, selvom det undertiden kan være svært at se og erkende mens vi står midt i det, af den simple grund at der eksisterer flere og modsatrettede holdninger på samme tid. Det kan derfor være en utaknemmelig opgave at beskrive hvad den generelle holdning i sprogsamfundet er til de kontroversielle ord.

I det følgende vil jeg beskrive de vigtigste områder hvor redaktionen har gjort en indsats for at opdatere ordbogen når det gælder opslagsord der vedrører området identitet og tilhørsforhold¹.

2. Lemmaselektion

Som en korpusbaseret ordbog medtager og beskriver DDO kun de ord som redaktionen kan se er udbredte og etablerede i sprogbogen. Heraf følger at vi ikke medtager ord blot fordi nogle synes de er hensigtsmæssige eller sympatiske, ligesom vi heller ikke undertrykker eller fjerner ord som andre finder usympatiske, grimme eller nedsættende. Sådan er vores selvforståelse og grundlæggende princip, og det er der ikke ændret ved.

Noget der til gengæld har ændret sig, er det empiriske grundlag for beskrivelserne. I 1990'erne, da de første artikler blev redigeret, rådede DDO over et korpus på omkring 40 mio. løbende ord, mens vi i dag har adgang til over 1 mia. løbende ord. Den kvantitative forøgelse betyder noget for hvad vi finder, ligesom det giver bedre muligheder for at finde egnede citater. Derimod er det et problem at det nuværende korpus ikke afspejler sproget i samme grad som det oprindelige korpus. Det er en kendt sag at de fleste, formentlig alle, store korpusser har en overrepræsentation af enten journalistiske tekster eller af webtekster der er

¹ Interesserede læsere kan finde mere om DDO's behandling af emnet i Trap-Jensen 2020a, Trap-Jensen 2020b, Jensen m.fl. 2018, Lorentzen & Trap-Jensen 2016.

høstet automatisk, ikke som følge af et valg, men af den simple og praktiske grund at de er nemmere at få fat i. Det gælder også for DDO's nuværende korpus, der har en overvægt af journalistiske tekster.

Når beskrivelsesgrundlaget på den måde ikke længere er lige så repræsentativt for den sproglige virkelighed, er der en risiko for at lemmaselektionen bliver præget af større tilfældighed. Det vil nemlig altid kunne bruges som argument at en svag korpusrepræsentation skyldes at visse genrer eller bestemte minoriteters særlige sprog tilfældigvis mangler, og at det virker ekskluderende ikke at tage et bestemt ord med i ordbogen. Det er en smule bekymrende fordi det gør det vanskeligere at hævde det videnskabelige grundlag for ordbogen. Men måske har forestillingen om korpus som et spejl af sproget aldrig været holdbar?

Med forbehold for de uhensigtsmæssigheder det kan medføre, bestræber redaktørerne sig ved lemmaselektion på systematisk at tjekke alle kønnede betegnelser, dels ved nyskrivning af artikler, dels ved gennemgang af den eksisterende artikelbestand. Nogle gange findes der tripletter som *talsmand*, *talskvinde*, *talsperson* eller *idrætsmand*, *idrætskvinde*, *idrætsudøver*. Hvis det er tilfældet, er det ukontroversielt, og alt er godt.

I andre tilfælde har DDO kun én kønnet betegnelse. Her undersøger redaktørerne først om de andre former findes i korpus. Er det er tilfældet, tilføjes de hvis det er frekvensmæssigt forsvarligt. Hvis de ikke findes, undersøger redaktørerne om betegnelsen bruges generisk om begge køn. Hvis det er tilfældet, er det vigtigt at udforme forklaringen så den stemmer hermed, fx *barneplejerske* ”person der er (uddannet og) ansat til at tage sig af små børn”. Og hvis det vitterlig kun bruges om det ene køn, er det vigtigt at tjekke om der skulle findes en alternativ betegnelse for det andet køn (og den behøver ikke nødvendigvis være morfologisk parallel) eller en neutral betegnelse. De alternative ord kunne jo være blevet fravalgt i første omgang af frekvenshensyn. Hvis disse ord findes, tilføjes de til ordbogen.

Proceduren er ikke helt uproblematisk, for de pågældende ord kan godt vise sig at være på grænsen til det aktivistiske. Dermed kan det være svært at afgøre om det er reelt etablerede ord. Nogle vil sikkert mene klart ja, andre klart nej, og for andre igen er det mere tvivlsomt, for ordene burde måske findes (afhængigt af øjnene der ser), men udviser typisk en skæv fordeling. Eksempler er *ophavsperson* (52) vs. *ophavsmand* (6.566), *brandkvinde* (11) vs. *brandmand* (6.961), *finanskvind* (16) vs. *finansmand* (3.132), *havedame* (15) vs. *havemand* (763), *kassemænd* (22) vs. *kassedame* (2.211)².

3. Definitioner og redaktionelt sprog

Indholdet i eksisterende artikler gennemgås systematisk ved at opsøge bestemte ord og emneområder med henblik på at revidere ordlyden af den redaktionelle tekst. Således er fx ordet *race* fjernet fra al redaktionel tekst når ordet refererer til mennesker. Eneste undtagelse er opslagsord der specifikt vedrører race og racemæssige teorier (*arier*, *nazisme* mv.). Ellers anser vi *race* for at stamme fra og afspejle en anden tids opfattelse og inddeling af folkeslag som der ikke er videnskabeligt belæg for at bruge i dag.

Tilsvarende gennemgår redaktionen systematisk opslagsord der vedrører køn og seksualitet. Bestræbelserne har i første omgang været rettet mod at ændre beskrivelserne så de inkluderer

² Tallene i parentes angiver det absolutte antal forekomster i DDO's korpus (september 2021).

homoseksuelle partnerskaber: Opslagsord med *-par* (*brudepar*, *kærestepar*, *værtspar* osv.), slægtskabsbetegnelser og andre relationer mellem mennesker (*enke*, *frier*, *husbond*, *svigermor*, *svoger* osv.) er nu udformet så de også kan bruges om forhold mellem personer af samme køn.

En tilsvarende revision er påbegyndt inden for andre områder som har det til fælles at de går tæt på menneskers identitet: etnicitet, sygdom, handicap og religion. Det er en vedvarende opgave som principielt aldrig slutter så længe de sproglige holdninger er under forandring. At finde frem til de revisionsmodne artikler er ikke altid nemt, men vi har dog forskellige muligheder for at søge efter relevante kandidater: En del artikler er af redaktøren blevet forsynet med et mærke hvis den pågældende har haft mistanke om at ordet tilhører et område under forandring. Alle artikler er desuden i basen blevet forsynet med et særligt felt der angiver hvilket emneområde ordet tilhører, hvis det har været muligt. Endelig er *Den Danske Begrebsordbogs* onomasiologiske opdeling af ordforrådet en hjælp til at finde relevante kandidater. Disse muligheder kan naturligvis kombineres med hinanden eller med udvalgte, målrettede søgeord ("mand", "kvinde", "gift" osv.), og på den måde kan de fleste relevante kandidater indkredses. Endelig modtager redaktionen henvendelser fra ordbogens brugere, og ikke overraskende er mange netop vedrørende identitet og tilhørsforhold. Alene af den grund er det et godt sted at starte.

4. Principper for sprogbrugsmarkering af kontroversielle ord

Inden revisionsarbejdet af de kontroversielle ord blev indledt, brugte DDO et forholdsvis begrænset inventar til markering af ord hvis valør ikke er neutral. De omfattede følgende markører:

- "nedsættende", "formelt", "uformelt", "spøgende", "forskønnende", "højtideligt", "poetisk", der hver især dels kan modificeres til "ofte nedsættende", "meget uformelt" osv., dels kan optræde i kombination med hinanden (*fattigrøv* brugt om en selv er spøgende, men nedsættende hvis det bruges om andre)
- enkelte andre betegnelser bruges sporadisk eller i særlige situationer: "ironisk", "fagligt", "denne brug regnes for ukorrekt"
- "gammeldags", "især unge" osv. bruges egentlig som rent kronologiske angivelser og er derfor principielt uafhængige af valørmarkøren, men i praksis kan det måske være svært at skelne for brugeren

Revisionsarbejdet har medført en udvidelse af inventaret så det nu fremstår mere nuanceret. Vi forsøger at skelne mellem følgende overordnede situationer hvortil der knytter sig forskellige grupper af ord og forskellige markører:

I den første situation er der fokus på afsenderens intention. Det indebærer at både afsender og modtager forstår at hensigten er at fornærme, håne eller nedgøre. Den klassiske situation er brugen af skældsord som en overlagt ydmygelse af modparten. I det tilfælde fastholder vi markøren 'nedsættende', der på den måde bruges langt mere snævert end hidtil. Eksempler på ord fra denne gruppe er *badutspringer*, *drengerøv*, *kvabso*, *snotunge*.

I den næste situation er fokus i højere grad på modtageren og den krænkende virkning ordet har på denne, uafhængigt af afsenders hensigt. Her foreslår vi at bruge en markør som 'kan virke stødende', fx ved etniske ord som *eskimo*, *mulat* og *sigøjner* eller diagnoserelaterede ord som *døvstum*, *evnesvag* og *mongol*.

I den tredje situation er offeret typisk ikke selv til stede i situationen, men det valgte ord rummer nogle værdier eller vidner om et verdenssyn som mange tager afstand fra. I det tilfælde vil vi gerne oplyse om at ordet er problematisk, og også helst hvorfor det er tilfældet. Af samme grund kan kommentaren variere: ”denne brug er problematisk fordi ..”, eller ”forældet” (= sådan siger man ikke mere). Ord fra denne gruppe er *buskmand*, *grønlænderstiv*, *hareskår*, *heksedoktor*, *hottentot*, *naturfolk*, *skamlæbe* og *tøsefornærmet*.

En anden situation foreligger hvis det ikke er mennesker, men ting og begreber der er genstand for den negative vurdering. De blev tidligere også markeret med ”nedsættende”, men vi ønsker at understrege at der er forskel på mennesker med følelser og døde ting og begreber. Derfor hælder vi til at udskifte betegnelsen og i stedet bruge ”nedvurderende” ved opslagsord som *munkemarxistisk*, *selvfedme*, *silotænkning*, *skodjob* og *varmemesterbeskæring*.

Endelig er der en sidste gruppe af ord som skiller sig ud fra de øvrige. De er udprægede holdningsord, og de udtrykker klart en vurdering, oftest negativ. Men til forskel fra de tidligere er de ikke kun negative, men dertil dannet bevidst manipulerende pga. de konnotationer de fremkalder hos modtageren. Det er ord som *barnepigementalitet*, *betalingsring*, *cafépenge*, *generationstyveri*, *krænkelseskultur* og *regelrytteri*. For at formidle det bevidst manipulerende element har vi forsøgt os med formuleringen ”bruges polemisk i politisk debat”. Det vil nemlig ofte være inden for en bestemt genre og typisk i holdningsprægede tekster som fx politisk journalistik man støder på disse ord. Vi har dog også diskuteret om det er den rigtige måde at gøre det på. Formuleringen kan kritiseres for på én gang at sige for meget og for lidt. Den er på den ene side længere end de sprogbrugsmarkører der normalt bruges i DDO, men på den anden side forklarer den hverken hvordan eller hvorfor sprogbrugen er polemisk.

5. Faktaboks

LGBT+- og transpersoner

Opfattelsen af køn og seksualitet er under forandring, og man kan med sit ordvalg komme til at udsende signaler som kan misforstås eller sår andres følelser. Nogle mennesker føler sig ikke omfattet af biologiens opdeling i mandligt og kvindeligt, men mener at køn især er en social konstruktion. Efter den opfattelse er det afgørende hvordan vi opfatter os selv, ikke hvilke ydre kønstegn vi har, eller hvilket køn sygehuspersonalet registrerede da vi blev født. Den Danske Ordbog fastholder dog indtil videre anerkendelsen af biologisk køn.

Betegnelsen **LGBT-** (efter engelsk *lesbian, gay, bisexual, transgender*) forsøger at indfange mangfoldigheden af kønsidentiteter. Undertiden føjes flere bogstaver til, oftest Q (for *queer/questioning*), I (*intersex*) og A (*asexual/allied/agender*) eller blot et + for at vise at listen også omfatter dem der ikke føler sig inkluderet af de eksisterende betegnelser.

Trans eller **transperson** bruges som overbegreb for forskellige slags transpersoner. *Trans* kan dog også bruges nedsættende som et skældsord – på samme måde som fx **bøsse**. I sammensætninger betegner sidsteleddet det køn som personen identificerer sig med: En **transkvinde** føler sig som en kvinde, og en **transmand** føler sig som en mand uanset hvilke ydre kønstegn de har eller har haft. *Trans* omfatter undertiden, men ikke altid **transvestitter**.

Nogle forsøger at opretholde et skel mellem **transseksuelle** (som har el. ønsker at få gennemført et kønsskifte ved hjælp af hormonbehandling og kirurgi) og **transkønnede** (hvor alene kønsidentiteten ligger til grund), men i almindelighed bruges *transkønnet* nu som en generel betegnelse og har efterhånden erstattet *transseksuel*, der regnes for forældet og upassende.

Hvis man i tale eller skrift vil henvise til en person uden at nævne den pågældendes køn, har man brug for et kønsneutralt pronomen. Mange transpersoner foretrækker at blive omtalt ved hjælp af *høn*, *hen* (som på svensk) eller af *de* i ental, men denne sprogbrug er endnu ikke fast etableret på dansk og indtil videre ikke beskrevet i Den Danske Ordbog.

Figur 1. Eksempel på faktaboks for LGBT+-betegnelser

For at imødekomme et behov for en uddybende forklaring har vi eksperimenteret med en

anden måde at beskrive de kontroversielle ord på, nemlig i form af faktabokse sådan som man kender det fra aviser og visse ordbøger. Faktaboksen vises ikke umiddelbart i artiklen, men brugeren får mulighed for at klikke sig hen til den og får dér den grundige forklaring. På den måde kan vi nøjes med at bringe en ganske kort sprogbrugsmarkør under den pågældende betydning. Den bruger der har slået op af helt andre grunde, bliver ikke belemret med en lang udredning, mens den der netop er interesseret i den kontroversielle brug, kan få en mere udførlig redegørelse. Det giver også mulighed for at behandle et helt ordfelt komparativt med links til samme boks fra alle de involverede opslagsord. Et eksempel på hvordan sådan en boks kunne se ud, er givet i Figur 1.

6. Citater

Det sidste område jeg vil nævne, er den indsats redaktionen gør for at supplere eller udskifte citater der viser ordenes betydninger i brug. Helt generelt er der god grund til at opdatere eksempelmaterialet med friske citater når man betænker at en del opslagsord stadig ser ud som da de blev redigeret for over 25 år siden, men især er det påkrævet hvis citaterne provokerer ved deres indhold og dermed står i vejen for deres funktion: at understøtte den semantiske beskrivelse. Vi kan konstatere at synet på områder som etnicitet, seksualitet, ligestilling, sygdom og handicap har flyttet sig i løbet af de seneste 25 år.

Redaktionen er derfor gået i gang med at gennemgå eksisterende citater og supplere eller udskifte hvor det skønnes nødvendigt. Det gør vi dels som følge af brugerhenvendelser, dels ved mere systematisk at tjekke citater der indeholder bestemte nøgleord (*mand, kvinde, neger, hottentot* osv.) eller tilhører en bestemt teksttype. Det har fx vist sig at kulørte ugeblade fra 1980'erne og 1990'erne rummer en mere end gennemsnitlig andel af kønsstereotypt sprog. I andre henseender opfylder de til gengæld kravet om gode ordbogseksempler: Citaterne er ofte korte og klare, har enkel syntaks osv., og det er nok grunden til at de er blevet valgt i sin tid. Man må samtidig betænke at redaktørerne havde væsentlig færre eksempler at vælge fra dengang; alternativet har i mange tilfælde været ingenting.

Hvis et citat rummer for stereotype forestillinger eller på anden måde er problematisk, erstattes det med et mindre stereotypt, eller mere præcist: Det eksisterende citat omkategoriseres i basen, dvs. det fjernes ikke, men får tildelt et ændret attribut så det enten slet ikke vises eller højst vises som et af de sidste.

7. Afrunding og konklusion

Revisionen af de kontroversielle ord er en del af et mere omfattende revideringsarbejde som er en nødvendig og vedvarende opgave for enhver onlineordbog med ambition om at have opdaterede artikler. I gennemgangen har jeg redegjort for redaktionens overvejelser og den redaktionelle indsats på fire hovedområder: lemmaselektion, definitioner og anden redaktionel tekst, sprogbrugsmarkører og citater. Det er dog vigtigt at understrege at ikke alt er endelig vedtaget og endnu mindre redaktionelt implementeret. Inventaret af sprogbrugsmarkører og redaktionsprincipper er ikke endelig fastlagt, endnu er ingen faktabokse publiceret, og man kan derfor sagtens finde opslagsord og beskrivelser der endnu ikke følger de retningslinjer jeg har omtalt.

Litteratur

Asmussen, Jørg: *Bakspejlet*, Den Danske Ordbogs korpus <<https://korpus.dsl.dk/resources.html>> (set 25-10-2021).

Den Danske Netordbog, ordbogen.com <<https://www.ordbogen.com/>> (set 25-10-2021).

Den Danske Ordbog, udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab <<https://ordnet.dk/ddo>> (set 25-10-2021).

Jensen, Jonas., Henrik Lorentzen, Sanni Nimb, Mette-Marie Møller Svendsen & Lars Trap-Jensen, 2018: Thaipiger, muskelhunde og fulde svenskere: nedsættende ord, stereotyper og ligestilling i *Den Danske Ordbog*. I: Ásta Svavarsdóttir, Halldóra Jónsdóttir, Helga Hil-misdóttir & Þórdís Úlfarsdóttir (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi* 14, NFL-skrift nr. 15, Reykjavík 2018: Stofnun Árnar Magnússonar í íslenskum fræðum, s. 141-151.

Lorentzen, Henrik & Lars Trap-Jensen, 2016: What, When and How? – the Art of Updating an Online Dictionary. I: Tinatin Margalitzadze & George Meladze (eds.), *Proceedings of the XVII EURALEX International Congress: Lexicography and Linguistic Diversity. 6-10 September 2016*. Tbilisi 2016: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, s. 138-145.

Nimb, Sanni (hovedredaktør), Henrik Lorentzen, Liisa Theilgaard, Lars Trap-Jensen & Thomas Troelsgaard, 2015: *Den Danske Begrebsordbog*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Syddansk Universitetsforlag.

Trap-Jensen, Lars, 2020a: Inklusion eller mindretalsdiktatur? Om politisk korrekthed, minoritetshensyn og leksikografisk deskriptivisme i *Den Danske Ordbog*. I: Sturla Berg-Olsen & Anna Hannesdóttir (red.): *LexicoNordica 27 – Kontroversiella ord i nordiska ordböcker*, Nordisk Forening for Leksikografi 2020, s. 137-156.

Trap-Jensen, Lars, 2020b: Skævheder og ligestilling: i ordbogen, i korpus og i samfundet. I: Janne Bondi Johannessen & Kristin Hagen (red.): *Oslo Studies in Language 11 (1): Leksikografi og korpus. En hyllest til Ruth Vatvedt Fjeld*. Oslo 2020, s. 31-46.

Lars Trap-Jensen
Ordbogsredaktør
Den Danske Ordbog
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
ltj@dsl.dk

***frigid* – et kontroversielt ord i Den Danske Ordbog**

Kjeld Kristensen

Artiklen *frigid* er én af de artikler i DDO der for nylig er revideret i forhold til den trykte ordbog. Det er nødvendigt at sammenligne de to versioner.

Den trykte ordbog har en kort artikel med definitionen ”som lider af nedsat el. manglende seksuel følsomhed”, med tilføjelsen ”om kvinde”. Den i 2021 opdaterede version har følgende betydningsstruktur, idet jeg i øvrigt henviser til netordbogen:

1. (medicin) som ikke er i stand til at føle seksuel lyst (sprogbrug: forældet)
se også seksuel dysfunktion

1.a bruges som skældsord til eller om en person

1.b (overført) som ikke berører sex eller emner relateret hertil

Hovedbetydningen skal beskrive en forældet brug af ordet i fagsprog og henviser til en nuværende benævnelse hos fagfolk. Det lyder troligt. Beskrivelsen er kønsneutral og nævner altså ikke kvinder som en særlig gruppe i sammenhængen.

Betydningsstrukturen rummer tilsyneladende ikke ordets brug i almensproget, bortset fra brugen som ”skældsord” og den overførte brug. Men ordet *frigid* har faktisk en vis, om end ikke særlig stor, udbredelse i almensproget. Jeg har i ordbogens korpus fundet 34 forekomster af ordet i grundformen, *frigid*, i perioden 2010-2020. 26 forekomster af 34 bruges om kvinder, 2 om mænd; 6 er kønsneutrale. Kilderne for forekomsterne er aviser, bl.a. Ekstrabladet (3 forekomster), desuden Se og Hør (2 forekomster). Denne empiri viser at ordet forekommer i almensproget, og at det især bruges om kvinder. Et lignende billede viser sig paradoksalt nok når man gennemgår alle ordbogsartiklens citater, også dem man selv skal klikke frem. Der er 9 citater i forbindelse med kvinder (heraf alle 3 citater under den kønsneutrale hovedbetydning!), 3 med mænd, og 2 overførte. Kilderne er aviser, herunder Ekstra-bladet (3 citater), og fiktion (2 citater).

Ordets brug i almensproget er efter min mening underbelyst i artiklen, og det forties at det især bruges om kvinder. Det ville da også være mærkværdigt at ordet bruges som skældsord og overført, hvis det ikke havde udbredelse i almensproget. Der kan jo ikke være tale om underbetydninger af den faglige, angiveligt nu forældede brug.

Brugen som skældsord er fremhævet som en underbetydning. Der er ganske vist to citater hvor ordet bruges i direkte, krænkende tiltale, fx ”Frigide møgso, råbte han ...”, og et citat hvor *frigid* kaldes ”det værste skældsord, man til dato kan bruge om en kvinde”. Men ellers udviser de valgte citater til denne underbetydning en overvejende nedvurderende sprogbrug om en beklagelig, ikkeønskværdig tilstand (en ”dysfunktion”). Man kunne ønske en mindre kategorisk beskrivelse af denne sprogbrug end som ”skældsord”. Det er egentlig en brug der hører hjemme i almensproget og kunne omfattes af markeringen ”ofte nedsættende”. Det slår mig pludselig at redaktionen måske mener at når ordet forekommer uden for forældet fagsprog, så bruges det som skældsord (eller overført), og at man så har dækket beskrivelsen af den almensproglige brug af ordet. Er det virkelig en redaktionel linje der kan eller bør følges ved negativt ladede personkarakteriserende adjektiver og substantiver og ved tilsvarende

betydninger med negative konnotationer?

Det samlede indtryk af den nye version af artiklen er at redaktionen øjensynlig ikke bryder sig om ordet *frigid*, og at man, ved at beskrive det med den svagt afstandtagende karakteristik ”forældet” og som ”skældsord”, ønsker at påvirke ordbogens brugere til at undgå at bruge det. Man opfatter måske ordet som et patriarkalsk samfunds stempling af kvinder der er uvillige til sex. Skal man være venlig, kan man fremhæve at artiklen egentlig er i splid med sig selv, da betydningsstrukturen siger ét og citaterne noget andet (almensprog, især om kvinder). Alligevel finder jeg ikke artiklen tilstrækkelig korpusbaseret, men snarere ideologibaseret. Redaktionen fører sprogpolitik i henseende til kønspolitik og politisk korrekthed. Man beskriver i denne artikel ikke sproget som det er, men sådan som det efter redaktionens mening burde være.

En bonusoplysning: DDO’s svenske modstykke, Svensk Ordbok, har følgende betydningsbeskrivelse af *frigid*: ”oförmögen att uppleva sexuella lustkänslor”, med tilføjelsen ”om kvinna”. Danmark vinder her over Sverige i kampen om progressiv kønspolitisk korrekthed!

PS. Pga. problemer i trafikken nåede jeg desværre ikke frem til Lars Trap-Jensens foredrag om kontroversielle ord i Den Danske Ordbog den 30. september. Derfor dette forsinkede indlæg i debatten.

Kjeld Kristensen
tidl. ledende redaktør ved Den Danske Ordbog
og ved Svensk-Dansk Ordbog
kjeldkr24@gmail.com

PPS Og diskussionen fortsætter ...

Lars Trap-Jensen har fået forelagt Kjeld Kristensens indlæg for tæt på deadline til at kunne nå at svare i dette nummer, men vender tilbage med svar i LEDA-nyt 73. Og andre synspunkter på Lars’ artikel og foredrag eller andre erfaringer med formidling af kontroversielle ord er også velkomne. Fristen for indsendelse til gudik@humku.dk er 1. februar 2022.

Udsat, virtuel, upersonlig og monologisk

Henrik Køhler Simonsen

Den 7.-9. september 2021 blev den XIX udgave af EURALEX International Congress afholdt virtuelt. Konferencen var oprindeligt planlagt til at skulle have været afholdt i september 2020 i Alexandroupolis, men da var verden som bekendt lukket ned pga. covid-19.

Jeg tilmeldte mig EURALEX 2020 med samme store forventning, som jeg har haft de andre mange gange, jeg har deltaget i EURALEX-konferencer igennem de sidste næsten 20 år. Stor var således skuffelsen, da også denne konference blev udsat og til sidst afholdt virtuelt. Nu siger man ganske vist, at når man ikke har noget pænt at sige, så bør man holde sin mund. Men jeg mener alligevel, at det er nødvendigt at påpege en række alvorlige mangler ved EURALEX 2020, og jeg tror, at der er rigtig meget at lære for os alle sammen. For denne type af konferenceformat fungerer simpelthen ikke.

For det første var informationsflowet op til selve aflysningen, flytningen og afholdelsen af den virtuelle udgave af konferencen ganske mangelfuld. Det konkrete konferenceprogram blev f.eks. først offentliggjort en lille uge før selve afholdelsen. For det andet fik man indtrykket af, at arrangørerne ikke havde forstået de fundamentale forskelle mellem fysiske konferencer og virtuelle konferencer. Som bekendt er der jo netop tale om to helt forskellige læringsrum. Nu er det jo ikke sådan, at arrangørerne ikke er forstandige mennesker. Det er de. De er alle anerkendte og dygtige leksikografer. Men de kunne med fordel have konsulteret nogen, der har reel erfaring med virtuelle konferencer og e-pædagogik.

Konferencen var ganske upersonlig og monologisk. Den virtuelle konference gennemføres som bekendt bedst på helt andre præmisser end den fysiske konference. Og den refleksion synes arrangørerne ikke at have haft i tilstrækkelig grad. Det virkede ofte, som om man forsøgte at gennemføre en fysisk konference virtuelt. Og de radikalt ændrede vilkår blev overhovedet ikke omtalt af arrangørerne. F.eks. kunne man jo have bedt talerne om ikke kun at gennemføre oplæsning af deres artikler, men holde deres præsentationer på det virtuelle medies vilkår. Talerne burde som minimum have fået at vide, at de skulle anvende små afstemninger, tage små refleksionspauser eller inddrage publikum. Det skete ikke. Og det skete bl.a. ikke, fordi man også havde valgt at bruge en konferenceplatform, som var ukendt og ganske uegnet til bare tilnærmelsesvis professionelle konferencer. Platformen gav f.eks. slet ikke talerne muligheder for at se deltagerens skærme (!!!!). Det vil sige, at vi talte ud i intetheden og vi kunne som talere ikke se, om folk overhovedet var der. Og nu er det jo ikke sådan, at jeg ikke forstår, at det kan være vanskeligt at undervise/forelæse med digitale platforme. Det gør jeg. Jeg arbejder til daglig med 100 % online forelæsninger og undervisning og var bl.a. arrangør af en stor international konference med 190 deltagere virtuelt i maj. Men vi brugte også læringsvenlig teknologi og almindeligt anerkendte e-pædagogiske principper. Og nu er det jo heller ikke sådan, at jeg bare var den halvgamle sure mand, der stod og gjorde mig klog på, hvad andre gjorde. Jeg fremlagde selv to papers, og jeg anvendte bl.a. små afstemninger for i det mindste at forsøge at skabe en form for involvering. Men det var ganske vanskeligt, fordi man som sagt ikke kunne se deltagerne. Konferencens undertitel var ”Lexicography for Inclusion”. Som det fremgår, var det ikke deltagerne, der blev inkluderet.

Men hvad så med indlæggene?

Indlæggenes kvalitet og relevans var, så vidt jeg kunne bedømme, på samme niveau som ved andre EURALEX-konferencer, og der var mange rigtig gode og spændende indlæg. Men selve formatet, afviklingen, formidlingen og det opstillede læringsrum stillede store krav til deltagerne. Derfor er det svært at sidde med armene i vejret i begejstring.

Men hvis vi nu skræller alt dette af, var Andrea Abels indlæg om ordbøger og online-kommunikation særlig interessant, ligesom Theo Bothmas og Rufus Gouws' indlæg om informationsbehov og kontekstualisering i konsultationsprocesser stadig er relevant viden for alle leksikografer. Også Marie-Claude L'Hommes paper om polysemi var interessant, og Robert Lews og Ana Frankenberg-Garcias holdt et tankevækkende foredrag med titlen: Writing with dictionaries. Lexicographic support for writing.

Afslutningsvis vil jeg sige, at fire ord beskriver EURALEX 2020/2021. De fire ord er: udsat, virtuel, upersonlig og monologisk.

Personligt vil jeg aldrig igen deltage i en virtuel konference som EURALEX International Congress XIX. Det må vi simpelthen kunne gøre bedre. Meget bedre.

Henrik Køhler Simonsen
Ekstern lektor, PhD, MA, MBA
Copenhagen Business School
hks.msc@cbs.dk

Kend din leksikograf! –

Denne gang har redaktionen givet ordet til Anna Sofie Hartling fra Dansk Sprognævn, der deltager i redigeringen af Retskrivningsordbogen.

Hvornår og hvordan kom du til at arbejde med faget?

Jeg er ca. to år gammel i faget, altså stadig en tumling. Jeg trådte ind i Retskrivningsordbogens redaktion da jeg blev ansat i Dansk Sprognævn i 2019, og dermed gik en gammel drøm i opfyldelse, både mht. at redigere Retskrivningsordbogen og mht. at arbejde i Sprognævnet.

Stort set så længe jeg kan huske, har jeg villet arbejde med sprog: Efter en kortere periode som helt lille hvor jeg ville være dyrlæge, ville jeg i første halvdel af folkeskoletiden være forfatter – og snart efter ’journalist og forfatter’ da min mormor nøgternt havde forklaret mig at man ikke kunne leve af at være forfatter, men at jeg kunne blive journalist der som nebengesjæft skrev bøger.

En overgang kunne jeg også more mine forældres venner med at sige at jeg havde planer om at være evighedsstuderende. Jeg elskede selve skolingens ved at gå i skole: læringen, opgaveløsningen, og jeg syntes at det lød ualmindelig tillukkende at studere for evigt.

Da jeg som halvt stort barn opdagede at der var noget der hed Dansk Sprognævn, gjorde jeg mig visse drømme om at arbejde der – drømme der i første omgang baserede sig på min kærlighed til sprog, først og fremmest dansk som det sprog jeg nu engang kendte bedst. Jeg husker tydeligt denne nærmest kildrende forelskelse i sproget, i sproglige finurligheder, faste vendinger, talemåder, ordspil, men også i enkeltord. I de sidste år i folkeskolen og i gymnasiet havde jeg lange lister med ord som var særligt velmagende eller bevaringsværdige eller som jeg bare syntes var seje at kunne. I de år var mine danskafleveringer i en vis udstrækning bygget op omkring ord fra denne ordliste; opgavens indhold måtte så passes ind efter ordene. Det krævede mere modenhed at forstå at den tilgang var misforstået; at Langue nødvendigvis må have sin bonkammerat Parole med. Ordene på min liste var ofte lettere gammelmodige ord eller fremmedord som jeg utvivlsomt havde et overforbrug – eller nok snarest misbrug – af. Det grelleste eksempel var dengang jeg brugte ordet *tohu va-bohu*, som er fra hebraisk og betyder ’øde og tomhed’. Det bruges til beskrivelse af det formodede kaos før verdens skabelse. Jeg anvendte det imidlertid om ’rod på værelset’ eller noget i den stil. Jeg kan godt rødme lidt når jeg tænker på hvor fuldstændig fejlanbragt det ord var i den sammenhæng. Jeg husker det dog også som om jeg ønskede at lokke en reaktion ud af min dansklærer. Den kom til min overraskelse og ærgrelse ikke.

I min blå bog fra gymnasiet stod der noget i retning af: *Giv hende Retskrivningsordbogen med på en øde ø, og hun vil være underholdt i mange timer* – måske stod der ligefrem *og hun vil være lykkelig i mange timer*.

Leksikografi prøvede jeg første gang kræfter med som studentermedhjælper på Sprognævnet og på kandidatdelen af danskstudierne på Københavns Universitet. Et semester valgte jeg *Leksikografi* som overbygningsfag, og min afslutningsopgave var ”En leksikografisk analyse af præsentationen af de danske attitudeadverbier *jo* og *da* i Munksgaards *Dansk-spansk ordbog*”. Som sprognævnssudertermedhjælper arbejdede jeg en del i ordbogsredigeringsprogrammet iLex, både med Retskrivningsordbogen hvor jeg tilføjede orddelingsstreger til opslagsordene, og særligt med Sprognævnets ca. 370.000 ord store ordsamling. Ordsamlingen er ideelt set(!) en samling af alle ord i dansk fra 1955 til i dag, i hvert fald i tillæg til dem der hører til ”rigssprogets almindelige ordforråd” i Retskrivningsordbogen og andre etablerede ordbøger.

Hvad kan du lide ved leksikografi?

Leksikografi taler til min trang til at få styr på systemer. Sproget er jo heldigvis dybest set et system der aldrig lader sig styre, men lige netop mht. normeringen af retskrivningen giver det mening at styre skriftsproget, sådan så vi i dette relativt lille sprogsamfund er nogenlunde enige om hvordan man skriver korrekt på dansk. Sommetider skal der konsekvensrettes, fx er der nok ingen grund til at *shop* kun kan skrives *shopper* i flertal når *pop op-shopper* og *webshopper* også kan danne flertal på -s: *pop op-shops* og *webshops*.

Jeg kan lide granskningen af det enkelte ord i diverse korpusser for fx at afgøre hvilket køn eller hvilken flertalsendelse det har i den faktiske sprogbrug og hos den såkaldt gode og sikre sprogbruger. Hedder det fx *en* eller *et payoff* på dansk? Begge dele bruges, kan vi se. Er tiden moden til at indføre *tidsløs* som valgfri alternativform til *tidløs*? *Tidløs* er stadig langt den hyppigste, så i Retskrivningsordbogen vil den være enerådende form en stund endnu.

Hvad bryder du dig ikke om ved feltet?

Jeg kan ikke sige at der er noget jeg decideret ikke bryder mig om ved feltet, men det er utilfredsstillende når det ikke er til at få normeringen til at gå op; når fx engelske ord som vi jo låner mange af i dansk, kommer lidt på tværs af danske retskrivningsregler eller krydser uhensigtsmæssigt med betydningen eller udtalen af danske ord. Ordet *expat* går jo fint på dansk, men *expatterne* bliver ufrivilligt komisk. En *daybed* er også et glimrende ord, men kan give udtalevanskeligheder, måske endnu mere i bestemt form: *daybedden*. Og så er der imperativerne af engelske ord: *Grill selv din bøf, og stress lidt af i ferien!* På dansk kan et ord almindeligvis ikke ende på dobbeltkonsonant, men der er visse undtagelser bl.a. for imperativer. Som reglen står skrevet nu, skrives verber hvortil der svarer et substantiv med dobbelt slutkonsonant, med dobbelt konsonant i imperativ, jf. *grill* og *stress*, men hvad gør vi så med *scrol(l) længere ned på siden* og *cros(s) lige checken*. Her er det måske reglen der bør skrives om.

Det er ikke altid nemt at mestre den balancekunst der skal til at for at manøvrere mellem traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet i normeringsarbejdet: Hvornår er *expat* almindeligt nok i dansk til at blive stavet *ekspat*, jf. 1892-bekendtgørelsen? Og skal det det hvis stort set ingen sprogbrugere skriver det sådan?

Leksikografi er tidskrævende, og det kan indimellem være svært at finde fred med at det kan tage så lang tid med blot et enkelt ord.

Har du nogen leksikografiske kæpheste?

Min helt generelle kæphest er grundighed, og den kommer mig til gode i det leksikografiske arbejde, men en egentlig leksikografisk kæphest har jeg ikke opdyrket endnu.

Hvad er du mest stolt af at have lavet?

Jeg kan endnu ikke bryste mig af de store leksikografiske bedrifter, men jeg bliver lidt stolt når jeg finder oplagte ordkandidater til Retskrivningsordbogen, fx *forperson*, *nonbinær* og *processere* og *processering*, som nok alle kommer med i næste opdatering.

Generelt er jeg bare barnligt stolt af at være med til at redigere Retskrivningsordbogen. Det føles på én gang som et privilegium og et stort ansvar at få lov at sætte et præg på den skriftlige norm for dansk.

Hvad er din største bommert?

I livet eller i leksikografien? Leksikografiske bommerter har jeg vist ikke begået nogen af endnu, men lad mig vende tilbage om nogle år når næste udgave af Retskrivningsordbogen er udkommet.

Fortæl en god leksikografisk anekdote

Foreløbig har jeg kun overleverede leksikografiske anekdoter fra fordums redaktioner, fx dem om de glemte ord: *pingvin* der antagelig var røget af den bruttoordliste som 1986-redaktionen arbejdede med, og nær ikke var kommet med i den færdige ordbog, og *klapvogn* som i mange år helt var gået under radaren og først kom med i seneste udgave af Retskrivningsordbogen fra 2012. *Klapvogn* er så et pingvinord, for sådan er ord der længe er selvskevrne som opslagsord i Retskrivningsordbogen, men som er blevet overset af redaktørerne, blevet kaldt lige siden *pingvin*-affæren i 1986.

Beskriv en typisk leksikografisk arbejdsdag/arbejdsproces for dig

Hvordan sådan en arbejdsdag ser ud, afhænger af om det drejer sig om den løbende opdatering af Retskrivningsordbogen med nye ord, nye sammensætningseksempler og andet af ikkeprincipiel karakter, eller om det drejer sig om arbejdet med den nye udgave af Retskrivningsordbogen, som er planlagt til udgivelse i 2024.

I førstnævnte tilfælde gennemgår vi ordlister med ordkandidater og skal afgøre hvilke af ordene der skal med som selvstændige opslagsord, og hvilke der skal med som sammensætningseksempler, og hvilke ord der slet ikke skal med fordi de fx er for slangprægede eller af andre grunde ligger for langt fra ”rigssprogets almindelige ordforråd”. Ordene på ja-listen skal dernæst have fastlagt stavemåde, køn og bøjning.

Arbejdet med næste udgave af ordbogen vil have mange forskellige stadier. Vi er for nylig begyndt at tage stilling til de forslag til normændringer som er blevet samlet i det årti der snart er gået siden seneste udgave af Retskrivningsordbogen kom i 2012: Skal det fx fortsat være muligt at skrive *abstract* med *-er* i flertal: *abstracter*? Eller hedder det kun *abstracts*? Skal *brus* have tilføjet fælleskøn så det også kan være normativt korrekt at skrive *brusen* (og ikke kun *bruset*) *er gået af sodavanden*? Det er på tegnebrættet at reducere *abstract*'s to flertal-ubestemt-former til én: *abstracts* og at tilskrive *brus* et ekstra køn.

Foruden redaktionen af Retskrivningsordbogen arbejder jeg også leksikografisk med Sprognævnets hjemmeside rohist.dsn.dk, som gerne skulle ende med at give mulighed for at man fra samme søgefelt kan søge i samtlige retskrivningsordbøger som har haft officiel status i Danmark. Gennem noget tid har jeg og en kollega, Thomas Widmann, været i gang med at omdanne Ove Mallings læsebog *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere* (1777) til en ordbog så den kan passe ind i formatet på rohist.dsn.dk. Mallings bog var nemlig den første officielle retskrivningsnormangivende tekst for dansk, som altså – uheldigvis for os – blot ikke var en ordbog. En arbejdsproces i denne forbindelse går bl.a. ud på at evaluere de output vi får fra det computerprogram som med kvalificerede gæt på ordenes ordklasser mv. har omdannet læsebogen til en ordliste. Der skal gøres mange overvejelser for at sikre at vi ikke kommer til at tilskrive de mallingske ord en ortografi og morfologi som slet ikke var tiltænkt dem. Eksempelvis kunne vi komme til at antage at et ord som kun findes i en pluralisform hos Malling, har en singularisform som slet ikke var i brug i slutningen af 1700-tallet.

Hvilket opslagsværk kan du ikke undvære?

Til arbejdet med Retskrivningsordbogen kan jeg ikke undvære Retskrivningsordbogen selv. ROplus.dk er altid åben i et vindue på computeren. Ved normeringen af ord er det afgørende at kunne se efter analoge mønstre i det allerede normerede ordstof. DDO og ODS slår jeg også op i mange gange hver eneste dag. Derudover er korpusser uundværlige når vi skal undersøge den faktiske sprogbrug; jeg søger især i Sprognævnets eget korpusværktøj Korp og i Infomedias mediearkiv.

Har du en leksikografisk våd drøm?

Det bliver jo ikke større end både at få lov at være med til at udgive en ny udgave af Retskrivningsordbogen og at gøre Mallings bog til en ordbog. Den første og den ... nå ja, forhåbentlig ikke *sidste*, men så *seneste* retskrivningsordbog! Men at have Retskrivningsordbogen med på en øde ø ville da heller ikke være helt af vejen. Jeg tror og håber i hvert fald på mange timers RO-lykke for mig endnu!

Anna Sofie Hartling
Forsker, ph.d.
Dansk Sprognævn
ash@dsn.dk

Nye ordbogsudgivelser 2019– 2021

Jonas Jensen

Listen omfatter nye ordbogsudgivelser i perioden forår 2019 – efterår 2021 (uge 37). Nye oplag og udgaver af tidligere udgivelser er sorteret fra med undtagelse af Latinsk-Dansk ordbog, der har en vis nyhedsværdi, fordi den senest udkom i bogform for 100 år siden.

Dansk-moderne hebraisk ordbog af Flemming André Philip Ravn, BoD, 2019.

Kaptajn Haddocks ordbog: fra afholdsamøbe til åndsbolle af Kristian Bang Foss, Cobolt, 2019.

Praktisk amharisk-dansk ordbog af Taddese Asmellash, Museum Tusculanums Forlag, 2020.

Pædagogisk ordbog - PAU af Trine Reinholdt Gath, Gyldendal, 2020.

Alle gamer - ordbogen af Tobias Cadin og Sara Sadiq Frost, Grønningen 1, 2020.

Latinsk-dansk ordbog redigeret af Bent Christensen og Chr. Gorm Tortzen, 3. reviderede udgave, Gyldendal, 2021.

Thy-udtaleordbog på grundlag af Thydigteres værker og andre thyboers oplysninger af Torben Arboe, Foreningen Thybomål, 2021.

Juridisk ordbog dansk-tysk = Juristisches Wörterbuch dänisch-deutsch af Lars H. Eriksen, Books on Demand, 2021.

Jonas Jensen
Seniorredaktør
Det
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
jj@dsl.dk

Kort nyt fra den leksikografiske verden

På denne plads bringer LEDA-Nyt korte nyheder fra den leksikografiske verden. Alle redaktioner og enkeltpersoner opfordres til at sende korte, telegramagtige nyheder ind til LEDA-Nyt. Omfanget er normalt ca. 200 ord. Nyhederne sendes til Asgerd Gudiksen, gudik@hum.ku.dk. Deadline for LEDA-Nyt 73 er 1. februar 2022.

Den 16. Konference om Leksikografi i Norden

Arrangørerne af næste nordiske konference har som tidligere omtalt i LEDA-Nyt udsat konferencen til 2022. Den foregår i Lund den 27.-29. april 2022 og indledes traditionen tro af en uformel sammenkomst aftenen før, altså den 26. april. **Fristen for indsendelse af abstract er 14. november 2021.** Konferencens hjemmeside er: <https://www.nordisk-leksikografi.com/konferenser/konferens-lund-2022/>.

Redaktionen

LEDAs kasserer er valgt ind i bestyrelsen for NFL

Nordisk forening for leksikografi (NFL) er det nordiske modstykke til LEDA. Foreningen blev stiftet i Oslo i 1991 i forbindelse med den første Konference om leksikografi i Norden. Formålet med foreningen er både at udvikle praktisk og videnskabeligt ordbogsarbejde i de nordiske lande og at fremme nordisk samarbejde om leksikografi. Det nordiske aspekt afspejler sig også i bestyrelsens sammensætning. Den har repræsentanter fra hele Norden. Ved seneste generalforsamling 6. maj 2021 blev der indvalgt et nyt medlem fra Danmark, nemlig LEDAs kasserer. Bestyrelsen 2021-2023 består af følgende: Hanne Lauvstad (Norge), Ida Elisabeth Mørch (Danmark), Pär Nilsson (Sverige), Kristin Magnusson (Færøerne), Maria Lehtonen, (Finland), Margunn Rauset (Norge) og Helga Hilmisdóttir (Island).

Foreningens hjemmeside finder man her: https://nordisk-leksikografi.com/om_nfl.html.

Redaktionen

Nordisk sprog møde 2021

Nordisk sprog møde 2021 blev afholdt digitalt af Språkrådet, det norske sprognævn, 26. og 27. august 2021. Årets tema var sprogteknologi, og nogle af de spørgsmål som konferencen søgte svar på, var: Kan sprogteknologi bidrage til at styrke de nordiske nationalsprog, bevare de små sprog i Norden og gøre tilværelsen nemmere for hørehæmmede og folk med læse- og skrivevanskeligheder? Programmet, som bestod af oplæg og debatter med dels indslag der var optaget på forhånd, og dels liveindslag, var meget varieret:

- Peter Juel Henriksen: Hvorfor er språkteknologi nyttig?
- Michael Stormbom: TV-teksting og talegjenkjenning
- Iben Nyholm Debess og Sandra Saxov Lamhauge: Talegjenkjenning på Færøerne

- Stine Fuglsang Engmose: Nytt av språkteknologi for ordblind barn
- Arne Jönsson: Språkteknologiske verktøy for økt digital inkludering
- Beatrine Heilmann: Grønlandsk språkteknologi i språkpolitisk perspektiv
- Jon Arild Olsen: Språkbanken i Norge
- Anna Nikulásdóttir: Islandsk infrastruktur for språkteknologi
- Lindsay Ferrara: Norsk tegnspråk: når teknologi og språkdokumentasjon går hånd i hånd
- Jörg Tiedemann: Språkteknologi for små språk
- Sjur Nørstebø Moshagen: Samisk språkteknologi
- Krister Lindén: Språkbanken i Finland
- Rickard Domeij: Språkteknologiens betydning for digital inkludering og flerspråklig tilgjengelighet
- Sabine Kirchmeier: Nordisk og europeisk språkteknologisk samarbeid

Vi hørte således indlæg fra nordiske sprog miljøer, der var desuden hilsener fra en række nordiske kulturministre, og der var gæster i studiet. Der var mulighed for at stille spørgsmål og komme med kommentarer via programmets chatfunktion.

Sprogmødet blev afviklet meget professionelt fra et studie. Værter var Hilde Sandvik, fra radioprogrammet ”Norsken, svensken og dansken”, og det norske Språkråds direktør, Åse Wetås. Konferencen blev tegnsprogstolket på forskellige nordiske tegnsprog.
Ida Elisabeth Mørch, Dansk Sprognævn

Sprogense – ordet er dit

Dansk Sprognævn har i samarbejde med Nordfyns Erhverv og Turisme afholdt sprogfestivalen Sprogense den 17. og 18. september i Bogense. I Sprognævnets regi kunne man høre følgende faglige foredrag af forskere fra Københavns Universitet, Aarhus Universitet, Ordbog over Dansk Tegnsprog og Sprognævnet:

- *Samtalesproget er anderledes end skriftsproget* af Ditte Zachariassen og Jakob Steensig, Aarhus Universitet
- *Engelsk på daglig basis* af Margrethe Heidemann Andersen, Dansk Sprognævn
- *Bandeord – bliver det fucking værre?* af Marianne Rathje, Seniorforsker Dansk Sprognævn
- *Syngende danske dialekter* af Pia Quist, Københavns Universitet
- *Tegnsprogsordbog uden alfabetiske opslagsord* af Mads Jonathan Pedersen, Ordbog over Dansk Tegnsprog
- *Nye danske kerneord* af Jørgen Schack, Dansk Sprognævn
- *”Tal dansk!”, sagde robotten* af Peter Juel Henriksen og Christina Rejkjær Dideriksen, Dansk Sprognævn
- *Talesprogets vidunderlige verden* af Jan Heegård Petersen, Københavns Universitet
- *Med sproget på arbejde* af Thomas Hestbæk Andersen, Direktør Dansk Sprognævn.

Desuden kunne man være publikum ved en direkte udsendelse af radioprogrammet *Klog på sprog* med Adrian Hughes som vært, og man kunne få en rundvisning i Dansk Sprognævns lokaler og høre hvad Sprognævnet arbejder med. I Sproggaden (Østergade) kunne man bl.a. høre andre foredrag, møde Modersmål-Selskabet, lege sproglege med talefeerne og gå på bogstavjagt.

Andre steder i byen var der ordblind kunst, speaker's corner, bandeordsudstilling, livereading af *Den Eneste Ene* med bl.a. skuespillerne Rasmus Botoft og Lisbeth Wulff. Programmet omfattede mere end 60 punkter, og der var over 2000 deltagere. Sprogense vil finde sted igen næste år, men datoerne er endnu ikke fastlagt.

Ida Elisabeth Mørch, Dansk Sprognævn

Kort om COR

COR-projektet er et nyt sprogteknologisk samarbejde mellem Dansk Sprognævn, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Center for Sprogteknologi med Digitaliseringsstyrelsen som projektejer. Projektet skal skabe et fundament som fremtidens danske sprogteknologi kan bygges på. Projektgruppen udvikler et koordineret og standardiseret register som andre sprogresurser kan trække på i udviklingen af fremtidens teknologier. Med inspiration i det danske CPR-register grundlægger de tre centrale danske sproginstitutioner nu Det Centrale Ordregister, et open-source-register hvor alle danske ordformer kan identificeres gennem et unikt indeks. Således er det muligt ikke blot at identificere hvert enkelt ord på tværs af tekster og medier, men også at knytte yderligere information til hvert enkelt lemma gennem et COR-indeks.

Målet med COR-projektet er at skabe en grundmodel hvor det enkelte lemma har tilknyttet information om ordklasse, retstavning, bøjning, variationsmuligheder og efterhånden også mere avancerede leksikale oplysninger. Som en del af projektarbejdet udvikles et maskinlæsbart leksikon med ordsemantik, som det første eksempel på en COR-kompatibel ordresurse. Leksikonet, der dækker den centrale del af det danske ordforråd, forventes at spille en afgørende rolle i den fremtidige udvikling af dansk AI (kunstig intelligens). På sigt skal grundmodellen kunne udvides løbende med for eksempel udtale, frekvens, etymologi, fejlformer m.m. Dermed skaber COR grobund for nye ambitiøse sprogteknologiprojekter på dansk. Gennem COR-registret og de tilknyttede sprogresurser får også små og nystartede sprogteknologiske virksomheder en lettere adgang til eksisterende sprogresurser (eksempelvis korpora og ordbøger).

Selvom der allerede findes gode NLP-produkter til dansk, er det ofte redskaber som løser et lokalt og specifikt behov som eksempelvis diktering og automatisk emneklassifikation i den offentlige administration. Genbrugsværdien af de udviklede sprogresurser er derfor ringe, men det skal COR-registret lave om på. Vores holdning er at danskerne har ret til god sprogteknologi baseret på sprogresurser af høj kvalitet. Vi ser derfor COR som et logisk element i den nationale strategi for [Dansk Sprogteknologi i Verdensklasse](#).

Christina Dideriksen, Thomas Widmann, Sebastian Metzger og Peter Juel Henriksen

